

FIDELIUS

Karel Palek (nar. 1948)

„Úvodníky Rudého Práva [do roku 1990 noviny Komunistické strany Československa a hlavní nástroj její propagandy] nastolovaly otázku komunistické řeči jako předmětu reflexe aktuální životní zkušenosti. Jakou funkci tu jazyk plní? [...] O čem se tu vlastně mluví? Mluví se tu vůbec o něčem? Dávají všechny ty – mnohdy tak bizarní – jazykové projevy, jež přináší Rudé právo, nějaký smysl? Brzy jsem zjistil, že v komunistické řeči vládne jakýsi řád, že je opravdu řeč o nějakém světě, byť to byl svět ‚imaginární‘, tedy určitý ideologický obraz světa. A tak jsem začal zkoumat obsah základních pojmů, o něž se tato řeč opírá, vzájemné vztahy mezi nimi, její ‚stavební principy‘. Mým nejsilnějším badatelským zážitkem bylo poznání, že ve své vlastní řeči podává komunistický režim naprosto přesný obraz o své povaze,“ napsal Petr Fidelius roku 1997 v předmluvě ke své knize *Řeč komunistické moci*. Petr Fidelius je pseudonym Karla Palka, jediného vědce, který se v českých zemích sémantickému rozboru komunistického jazyka systematicky věnoval, a to ještě v době, kdy to byl jazyk oficiální.

Jazykovědec, editor, esejista a kritik Karel Palek se narodil 15. prosince 1948 v Praze. Po filologických studiích na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy (1967–1974) se až do roku 1990 živil jako topič v nemocnici. Vykonával tedy jedno z typických disidentských „náhradních dělnických povolání“, neboť ještě jako student došel mimo jiné k racionálnímu závěru, že chce-li si uchovat vědeckou a autorskou svobodu, nemá v normalizačním československém režimu jinou možnost. Záhy začal publikovat v samizdatu: „*Už když jsem počátkem 70. let končil lingvistická studia, bylo mi jasné, že nemůžu myslet na vědeckou nebo pedagogickou kariéru. Cena, kterou bych za ni musel zaplatit, byla pro mne neúnosná. Tak trochu v předstihu jsem se odebral do kotelny. Tam bylo dost času na čtení, takže jsem Rudé právo mohl číst podrobněji než jiní,*“ vzpomínal později.

Českému čtenáři je to snad zbytečné říkat, cizinci však nikoli: zkoumat nezávisle takové téma jako komunistický jazyk, analyzovat tedy součást komunistické ideologie jinak než v oficiálním duchu, bylo před rokem 1989 možné pouze v soukromí; zveřejnit výsledky takové práce mohl vědec jen v samizdatu či v exilu, a to se značným osobním rizikem. V roce 1978 napsal Palek jazykovou studii *Lid, demokracie, socialismus*. O dva roky později vyšla jako 204. svazek samizdatové Edice Petlice jeho (resp. Fideliova) kniha *Dva příspěvky ke studiu pojmosloví současné oficiální propagandy* (obsahovala první, avšak přepracovanou studii a nový text *Pohádka o Stalinovi v kontextu současné oficiální propagandy*). Oba texty, doplněné o Fideliovy eseje *O zacházení se slovy* a *O totalitním*

myšlení vydalo tiskem v roce 1987 v neautorizované podobě pod názvem Jazyk a moc exilové mnichovské nakladatelství Arkýř. V roce 1989 (kdy už v Sovětském svazu pod vedením Michaila Gorbačova běžela několik let tzv. přestavba) následovaly pod souborným názvem Zrcadlo komunistické řeči ještě dvě studie: Přestavba v zrcadle komunistické řeči a Socialismus v proměnách doby (publikováno časopisecky roku 1994). Nakonec se z autorizovaných studií zrodila kniha Řeč komunistické moci, kterou vydalo pražské nakladatelství Triáda (první vydání 1998, druhé 2016).

Snažit se v tomto v krátkém portrétu předložit nějaký stručný výtah závěrů Palkových jazykových bádání je nemožné: jde o rozsáhlé odborné práce, zkoumající československý komunistický systém z jeho specifické řeči, v níž pojmy jako „lid“, „demokracie“, „strana“ a další znamenají něco zcela jiného než v běžné západní liberální diskusi. Je tedy lepší případně zájemce odkázat na výše zmíněné české vydání jeho knihy (anebo na francouzské vydání *L'esprit post-totalitaire*. Paříž, Bernard Grasset 1986).

Karel Palek se také od roku 1982 podílel na redigování samizdatového Kritického sborníku (KS). Byl to jeden z důležitých českých samizdatových (disidentských) časopisů zaměřených, jak z názvu vyplývá, na kritiku a esejistiku. Vznikl z jednoduchého důvodu. Přibližně od roku 1969 nesměly v Československu oficiálně publikovat desítky spisovatelů, jejich beletristické práce vycházely buď samizdatově, nebo na Západě; bez svobodné kritiky se však nemohla dobře rozvíjet žádná kultura, ani ta podzemní. První číslo KS vyšlo na jaře 1981, hlavní ediční práce se ujal literární kritik Josef Vohryzek. „*U Kritického sborníku jsem začínal jako jazykový redaktor. Všechno však tehdy bylo natolik důmyslně zakonspirované, že jsem ani neznal všechny souvislosti,*“ líčil později počátek své spolupráce Palek. Když se musel Vohryzek za čas kvůli nemoci od časopisu vzdálit, vydávali KS literární kritik Jan Lopatka, publicista a překladatel Luboš Dobrovský, evangelický farář a překladatel Miloš Rejchrt, na tvorbě časopisu se podílel též germanista Jindřich Pokorný a postupně více a více narůstal i podíl Palkův. Po pádu komunistického režimu začal Kritický sborník vycházet tiskem, v letech 1990–1993 byl Palek výkonným redaktorem a po Lopatkově smrti (1993) se stal editorem časopisu.

Vedle jazykových studií publikoval Palek samizdatově i další texty, například se kriticky zabýval koncepcí undergroundu v eseji Posun po šikmé ploše (1981). Po roce 1989 vydal řadu statí o pravopisu; připravil k vydání a komentoval (tentokrát pod pseudonymem Daniel Bohdan) kupříkladu výbory z politické a literární publicistiky Ferdinanda Peroutky; v roce 2000 vydalo nakladatelství Torst pod názvem Kritické eseje výbor Palkových (Fideliových) kritických statí. Věnoval se též pedagogické práci.

Na závěr možno připomenout, jak Palka viděl britský filozof Roger Scruton, který se s ním seznámil při svých cestách do komunistické Prahy v 80. letech: „*Až po výměně spousty*

tajných vzkazů se s ním člověk mohl setkat někde na rohu ulice. Poté jste se procházeli po ulicích sem a tam, a teprve až si byl naprosto jist, že nejsme nikým sledováni, zavedl vás rychle do kotelny pod starou nemocnicí, kde trávil dny jako topič. Oděn švihácky do rozevlátého sametového kabátu, vesty s blyštivými knoflíky a s hedvábným šátkem kolem krku, s tváří ozdobenou c. a k. plnovousem vás pak bezvadnou francouzštinou s vybranou a zároveň ironickou zdvořilostí uvedl do svého království: ke svým kotelům, do kterých bylo jeho povinností každou hodinu přiložit, a do sousední místnosti, kde přebývaly jeho ‚objets d’art et de vertu‘. Shora do místnosti pronikalo malými okny, jež byla zvenčí na úrovni chodníku, matné světlo a spoře osvětlovalo sbírku šokujících kýčů. Vadnoucí krásky s klobouky přetékaajícími květy; sladkobolné panenky Marie s překypujícími ňadry; vemlouvavě mrkající zamilovaní husaři [...] – všechny objekty Fidelius popisoval s naprosto vážnou tváří a oddanou úctou jako průvodce v nějakém málo navštěvovaném venkovském muzeu. ‚Komunistická kultura,‘ říkal mi, ‚je kýč s vyceněnými zuby.‘ Proto jeho ironická záliba v jeho bezzubé variantě. Mezi těmito cukrkandlovými kreacemi stály police s knihami, skříňky a piano. Uprostřed místnosti byl pak psací stůl, na kterém vznikalo skutečné Fideliovo dílo. [...] Pro mne byl ztělesněním ryzího pražského disidenta, lyrickým vyvržencem, vysmívajícím se svým originálním způsobem života tupé rutině, k níž byl odsouzen, zatímco ve své podzemní říši snů pod nemocnicí čekal, až osud zaklepe na dveře.“

Autor textu Adam Drda